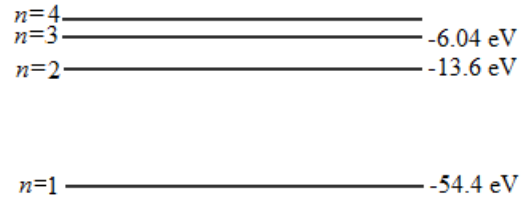

**31. РЕГИОНАЛНО ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА
СРЕДЊИХ ШКОЛА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ (22. март 2025)**

IV РАЗРЕД

1. На слици 1 су приказана четири најнижа енергетска стања атома. При прелазу електрона из стања $n = 4$ у стање $n = 2$ емитује се фотон таласне дужине 121,9 nm. Израчунати:

(а) Енергију стања $n = 4$.

(б) Импулс емитованог фотона.

слика 1

(в) Број таквих фотона које би монохроматски извор снаге 2,502 mW емитовао за 5 минута.

(г) Минималну фреквенцију фотона који јонизује атом из основног стања.

Емитовани фотон таласне дужине 121,9 nm потом пада на метал и ослобађа електрон де Брољеве таласне дужине 0,5 nm. Израчунати:

(д) Кинетичку енергију ослобођеног електрона.

(ђ) Излазни рад метала, ако је кинетичка енергија у (д) максимална кинетичка енергија електрона. Вриједности константи су: $h = 6,626 \cdot 10^{-34}$ Js, $c = 3 \cdot 10^8$ $\frac{m}{s}$ и $m_e = 9,1 \cdot 10^{-31}$ kg.

2. У овом задатку посматрају се два идентична клатна једнаких дужина, код којих је за лаку и неистегљиву нит закачена куглица занемарљивих димензија. Прво клатно је математичко (куглица овог клатна осцилује у вертикалној равни), док је друго клатно конусно (куглица овог клатна кружи константном линијском брзином у хоризонталној равни). Оба клатна су отклоњена за угао α у односу на вертикалу. За периоде ова два клатна вриједи однос $\frac{T_K}{T_M} = \frac{50}{51}$, гдје је T_K период конусног клатна, а T_M период математичког клатна.

(а) Израчунати угао α . За период осциловања математичког клатна користити израз $T_M = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}} (1 + \frac{1}{4} \sin^2 \frac{\alpha}{2})$, гдје је угао α у радијанима и $|\alpha| \leq 1$. За $|x| \leq 1$ примјењивати апроксимативне релације $\sin x \approx x$, $\cos x \approx 1 - \frac{x^2}{2}$, $\sqrt{1-x} \approx 1 - \frac{x}{2}$.

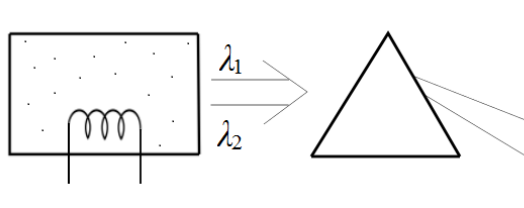
(б) Показати да за однос интензитета сила затезања нити вриједи $\frac{F_M}{F_K} = \frac{3-2 \cos \alpha}{\sqrt{\text{tg}^2 \alpha + 1}}$, гдје је F_K сила затезања нити код конусног клатна, а F_M сила затезања нити при проласку математичког клатна кроз равнотежни положај.

3. У вертикалној цилиндричној епрувети дужине $l = 10$ cm налази се ваздух затворен стубићем живе дужине $x_1 = 3$ cm, при чему жива досеже до врха епрувете. Одредити дужину стубића живе x_2 , који остаје у епрувети када се епрувета окрене за 180° . Атмосферски притисак је $p_0 = 100$ kPa, густина живе је $\rho = 13\,600$ $\frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$ и гравитационо убрзање је $g = 10$ $\frac{\text{m}}{\text{s}^2}$. Температура је константна.

4. Релативистичка честица масе мировања m_0 судара се са истом таквом честицом која је до судара била у мировању. Наћи израз за кинетичку енергију T_1 упадне честице после судара, ако је T_0 кинетичка енергије упадне честице прије судара, а θ угао скретања упадне честице са првобитног правца. Брзина свјетлости је c .

5. (а) Из атома водоника се емитује фотон таласне дужине λ_1 при преласку електрона из стања са главним квантним бројем 3 у стање са главним квантним бројем 2 и фотон таласне дужине λ_2 при преласку електрона из стања са главним квантним бројем 4 у стање са главним квантним бројем 2. Израчунати вриједности таласних дужина λ_1 и λ_2 .

(б) Претпоставимо да сада свјетлост таласних дужина λ_1 и λ_2 пада на рефрактујућу средину (на примјер оптичку призму са *слике 2*) начињену од флинт стакла. За таласну дужину λ_1 апсолутни индекс преламања ове средине је $n_1 = 1,7076$, а за таласну дужину λ_2 апсолутни индекс преламања ове средине је $n_2 = 1,7328$.

слика 2

У пракси се за везу апсолутног индекса преламања n и таласне дужине λ користи Кошијева формула

$$n = A + \frac{B}{\lambda^2},$$

гдје је A коефицијент преламања, а B коефицијент дисперзије. Израчунати вриједности коефицијента преламања A и коефицијента дисперзије B за флинт стакло.

Вриједност Ридбергове константе је $R = 1,097 \cdot 10^7 \frac{1}{\text{m}}$.

Задатке припремио: мр Бојан Ковачевић, ПМФ Бања Лука
Рецензент: проф. др Милан Пантић, ПМФ Нови Сад

РЈЕШЕЊА ЗАДАТАКА ЗА IV РАЗРЕД

1. (a) $\lambda_f = 121,9 \text{ nm}$,

$$E_f = \frac{hc}{\lambda_f}, E_f = 10,19 \text{ eV},$$

$$E_4 - E_2 = E_f \Rightarrow E_4 = -3,41 \text{ eV}.$$

(б) $p_f = \frac{h}{\lambda_f}, p_f = 0,054 \cdot 10^{-25} \text{ kg} \frac{\text{m}}{\text{s}}$ ($p_f = 3,4 \cdot 10^{-8} \frac{\text{eV} \cdot \text{s}}{\text{m}}$).

(в) $P = 2,502 \text{ mW}, t = 300 \text{ s}$,

$$E = Pt,$$

$$N = \frac{E}{E_f} \Rightarrow N = 4,6 \cdot 10^{17}.$$

(г) $h\nu = 54,4 \text{ eV} \Rightarrow \nu = 13,14 \cdot 10^{15} \text{ Hz}$.

(д) $\lambda_e = 0,5 \text{ nm}$,

$$p_e = \frac{h}{\lambda_e} \Rightarrow E_k = \frac{h^2}{2m_e\lambda_e^2}, E_k = 9,65 \cdot 10^{-19} \text{ J} (E_k = 6,03 \text{ eV}).$$

(ђ) $A_i = E_f - E_k \Rightarrow A_i = 4,16 \text{ eV}$.

2. (a) Кретање конусног клатна описују једначине

$$(1) \quad F_K \sin \alpha = \frac{mv_K^2}{r},$$

$$(2) \quad F_K \cos \alpha = mg.$$

Дијелењем претходно наведених једначина

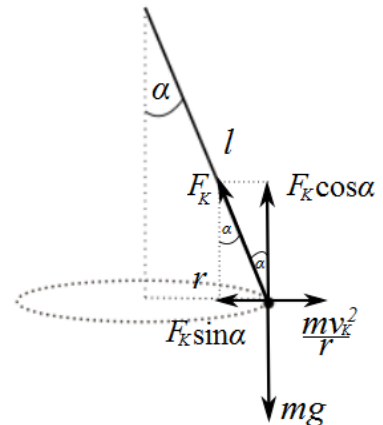
$$\frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \frac{\frac{mv_K^2}{r}}{mg},$$

добија се израз за брзину $v_K = \sqrt{gr \operatorname{tg} \alpha}$.

Како је $r = l \sin \alpha$, слиједи да је $v_K = \sqrt{gl \sin \alpha \operatorname{tg} \alpha}$.

За период конусног клатна $T_K = \frac{2r\pi}{v_K}$ се добија $T_K = \frac{2\pi l \sin \alpha}{\sqrt{gl \sin \alpha \operatorname{tg} \alpha}}$,

$$T_K = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \cos \alpha}.$$

Уколико се изврши апроксимирање израза за период конусног клатна $T_K = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \cos \alpha} = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \sqrt{\cos \alpha}}$ добија се $T_K = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \sqrt{1 - \frac{\alpha^2}{2}}}$, односно $T_K = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \left(1 - \frac{\alpha^2}{4}\right)}$.

Такође, апроксимирањем израза за период математичког клатна $T_M = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \left(1 + \frac{1}{4} \sin^2 \frac{\alpha}{2}\right)}$ добија се

$$T_M = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g} \left(1 + \frac{\alpha^2}{16}\right)}.$$

На основу датог услова

$$51T_K = 50T_M,$$

слиједи да је

$$51\left(1 - \frac{\alpha^2}{4}\right) = 50\left(1 + \frac{\alpha^2}{16}\right), \alpha = \pm \sqrt{\frac{1}{\frac{50}{16} + \frac{51}{4}}},$$

$$\alpha = \sqrt{\frac{1}{\frac{50}{16} + \frac{51}{4}}}, \alpha = 0,25 \text{ rad } (\alpha \approx 14^\circ).$$

(б) За математичко клатно у равнотежном положају вриједи

$$F_M = mg + \frac{mv_M^2}{l}.$$

Примјена закона очувања енергије на положаје А и В

даје $mg l(1 - \cos \alpha) = \frac{mv_M^2}{2},$

$$v_M^2 = 2gl(1 - \cos \alpha).$$

Слиједи да је

$$F_M = mg + 2mg(1 - \cos \alpha)$$

$$F_M = mg(3 - 2 \cos \alpha).$$

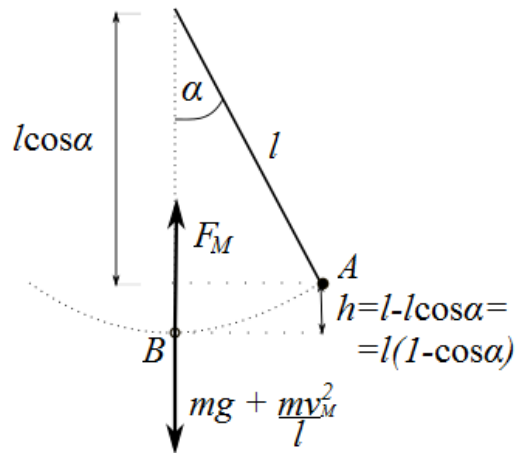
За случај конусног клатна сила затезања нити на основу (1) и (2) је

$$F_K = \sqrt{\left(\frac{mv_K^2}{r}\right)^2 + (mg)^2},$$

$$F_K = \sqrt{\left(\frac{mgl \sin \alpha \operatorname{tg} \alpha}{l \sin \alpha}\right)^2 + (mg)^2},$$

$$F_K = mg \sqrt{\operatorname{tg}^2 \alpha + 1},$$

те се добија $\frac{F_M}{F_K} = \frac{3 - 2 \cos \alpha}{\sqrt{\operatorname{tg}^2 \alpha + 1}}.$

3. Како је температура стална, вриједи Бојл-Мариотов закон $p_1V_1 = p_2V_2$.

Запремина и притисак ваздуха у првом случају су

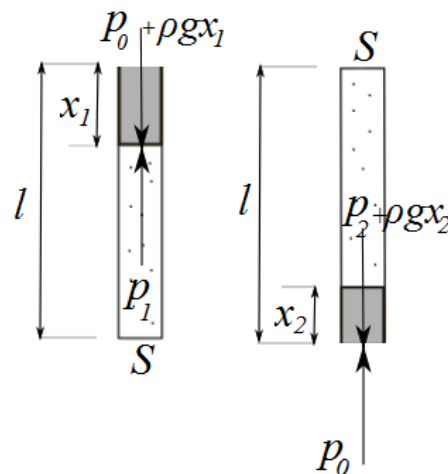
$$V_1 = S(l - x_1) ,$$

$$p_1 = p_0 + \rho g x_1 .$$

Запремина и притисак ваздуха након окретања епрувете за 180° су

$$V_2 = S(l - x_2),$$

$$p_2 = p_0 - \rho g x_2 .$$

Ако се у Бојл-Мариотовом закону V_1, p_1, V_2 и p_2 замијене претходним изразима, добија се једначина

$$(p_0 + \rho g x_1)(l - x_1) = (p_0 - \rho g x_2)(l - x_2),$$

која заправо представља квадратну једначину по траженој величини x_2

$$\rho g x_2^2 - (p_0 + \rho g l)x_2 + p_0 l - (p_0 + \rho g x_1)(l - x_1) = 0 - \text{додијелити}$$

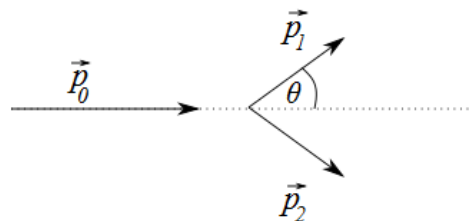
за ма коју правилну форму квадратне једначине по x_2 ,

$$136\,000 \frac{\text{Pa}}{\text{m}} x_2^2 - 113\,600 \text{ Pa } x_2 + 2714,4 \text{ Pa} \cdot \text{m} = 0 .$$

Рјешавањем претходне квадратне једначине добијају се два рјешења $x_2^{(1)} = 81 \text{ cm}$ и $x_2^{(2)} = 2,5 \text{ cm}$. Како је епрувета дуга 10 cm , смисао има само рјешење $x_2 = 2,5 \text{ cm}$.

4. Из закона очувања импулса слиједи

$$p_2^2 = p_0^2 + p_1^2 - 2p_0p_1 \cos \theta .$$

Када се импулси изразе преко одговарајућих кинетичких енергија добија се

$$p_0 = \frac{1}{c} \sqrt{T_0^2 + 2m_0c^2T_0} , (*)$$

$$p_1 = \frac{1}{c} \sqrt{T_1^2 + 2m_0c^2T_1} , (**)$$

$$p_2 = \frac{1}{c} \sqrt{T_2^2 + 2m_0c^2T_2} .$$

Кинетичка енергија T_2 , која се јавља у изразу за импулс p_2 , се на основу закона очувања енергије може изразити преко задатком датих величина

$$T_0 + m_0c^2 + m_0c^2 = T_1 + m_0c^2 + T_2 + m_0c^2 \quad \Rightarrow \quad T_2 = T_0 - T_1.$$

Из претходног слиједи да се израз за импулс p_2 може записати као

$$p_2 = \frac{1}{c} \sqrt{(T_0 - T_1)^2 + 2m_0c^2(T_0 - T_1)}. \quad (***)$$

Замјеном израза (*), (**), (***) у полазну једначину добија се

$$(T_0 - T_1)^2 + 2m_0c^2(T_0 - T_1) = T_0^2 + 2m_0c^2T_0 + T_1^2 + 2m_0c^2T_1 - 2\sqrt{T_0^2 + 2m_0c^2T_0}\sqrt{T_1^2 + 2m_0c^2T_1} \cos \theta.$$

Сређивањем претходног израза добија се

$$T_1 = \frac{T_0 \cos^2 \theta}{1 + \frac{T_0}{2m_0c^2} \sin^2 \theta}.$$

5. (a) $\frac{1}{\lambda} = R \left(\frac{1}{n_f^2} - \frac{1}{n_i^2} \right),$

$$\frac{1}{\lambda_1} = R \left(\frac{1}{2^2} - \frac{1}{3^2} \right) \Rightarrow \lambda_1 = \frac{36}{5R}, \quad \lambda_1 = 656,3 \text{ nm}.$$

$$\frac{1}{\lambda_2} = R \left(\frac{1}{2^2} - \frac{1}{4^2} \right) \Rightarrow \lambda_2 = \frac{16}{3R}, \quad \lambda_2 = 486,2 \text{ nm}.$$

(б) $n_1 = A + \frac{B}{\lambda_1^2}, \quad n_2 = A + \frac{B}{\lambda_2^2},$

$$n_2 - n_1 = B \left(\frac{1}{\lambda_2^2} - \frac{1}{\lambda_1^2} \right) \Rightarrow B = \frac{\lambda_1^2 \lambda_2^2 (n_2 - n_1)}{\lambda_1^2 - \lambda_2^2}, \quad B \approx 1,32 \cdot 10^4 \text{ nm}^2$$

$$A = n_1 - \frac{B}{\lambda_1^2} \Rightarrow A = n_1 - \frac{\lambda_2^2 (n_2 - n_1)}{\lambda_1^2 - \lambda_2^2} (*) \text{ или}$$

$$A = n_2 - \frac{B}{\lambda_2^2} \Rightarrow A = n_2 - \frac{\lambda_1^2 (n_2 - n_1)}{\lambda_1^2 - \lambda_2^2} (**), \text{ додијелити за израз (*) или израз (**),}$$

$$A \approx 1,68.$$